

PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN LAUSUNTO 46/2014 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle isyyslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 2 päivänä syyskuuta 2014 lähettäessään hallituksen esityksen eduskunnalle isyyslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 91/2014 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi lakivaliokuntaan samalla määrännyt, että perustuslakivaliokunnan on annettava asiasta lausunto lakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Salla Silvola, oikeusministeriö
- professori Markku Helin
- professori Mikael Hidén
- professori Urpo Kangas
- apulaisprofessori Juha Lavapuro
- oikeustieteen tohtori, dosentti Liisa Nieminen
- professori (ma.), dosentti Jukka Viljanen
- professori Veli-Pekka Viljanen
- asianajaja, varatuomari Markku Fredman.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan uudistettavaksi isyyden määräytymistä koskeva lainsäädäntö. Nykyinen isyyslaki ja isyyslain voimaantulosta annettu laki ehdotetaan kumottavaksi ja korvattavaksi uudella isyyslailla.

Esityksen mukaan lapsille, jotka ovat syntyneet avioliiton ulkopuolella ennen nykyisen isyyslain voimaantuloa, annetaan kanneoikeus isyyden vahvistamiseksi isyyslain voimaantulossa asetetusta siirtymäajasta riippumatta. Kanneoikeuden perusteella vahvistettuun perhe-suhteeseen liittyvää perintöoikeutta ei ole, jos perittävä oli kuollut ennen kuin isyyden vahvistamiseen johtanut kanne tuli vireille.

Esitys liittyy valtion vuoden 2015 talousarvioesitykseen.

Lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan aikaisintaan vuoden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu. Säännökset, jotka koskevat ennen nykyisen isyyslain voimaantuloa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten kanneoikeutta ja perintöoikeutta ovat kuitenkin tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

Esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa ehdotettua sääntelyä ennen nykyisen isyyslain voimaantuloa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeudesta nostaa kanne isyyden vahvistamiseksi käsitellään perustuslain 10 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatus yksityiselämän suojan sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Suomea vastaan antamien tuomioiden valossa. Ennen nykyisen

isyyslain voimaantuloa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten perintöoikeuden rajoituksia arvioidaan perustuslain 15 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1. lisäpöytäkirjan 1 artiklassa turvaton omaisuuden suojan sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan syrjinnän kieltoa koskevan määräyksen kannalta. Lisäksi säätämisyjärjestysperusteluissa eräitä muita isyyslakiin ehdotettavia säännöksiä on tarkasteltu perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännösten

ja perustuslain 21 §:n oikeusturvaa koskevan säännöksen näkökulmasta. Hallitus ei katso ehdotuksen olevan ristiriidassa perustuslain tai Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Esitys on kuitenkin hallituksen mukaan suotavaa saattaa perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi, koska ennen 1 päivää lokakuuta 1976 avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten perintöoikeuden kannalta asia on tulkinnanvarainen.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Ennen nykyisen isyyslain voimaantuloa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asema

Lakiehdotus

Nykyinen isyyslaki tuli voimaan 1.10.1976. Tällöin myös ennen lain voimaantuloa syntyneille lapsille annettiin mahdollisuus vaatia kanneteitse isyyden vahvistamista. Takautuvan lainsäädännön synnyttämää oikeudellista epävarmuutta haluttiin kuitenkin lieventää asettamalla kanteille näissä tapauksissa viiden vuoden määräaika (isyyslain voimaanpanosta annetun lain 7 §:n 2 momentti). Isyyden vahvistamista koskeva kanne ennen isyyslain voimaantuloa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osalta oli siten nostettava ennen 1.10.1981.

Isyyslakiehdotuksen 65 §:n perusteella lapsille, jotka ovat syntyneet avioliiton ulkopuolella ennen nykyisen isyyslain voimaantuloa, annetaan kanneoikeus isyyden vahvistamiseksi isyyslain voimaanpanosta annetussa laissa asetetusta siirtymäajasta riippumatta. Näillä lapsilla on ehdotuksen mukaan oikeus nostaa isyyden vahvistamista koskeva kanne niissäkin tilanteissa, joissa asiasta on jo olemassa lainvoimainen isyyslain voimaanpanosta annetun lain 7 §:n 2 momenttiin perustuva ratkaisu, jossa isyys on jätetty vahvistamatta. Tältä osin ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset asetetaan samaan asemaan kuin mainitun päi-

vän jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset.

Hallituksen esityksen perusteluissa (s. 69) todetaan, että voimassa olevan lainsäädännön mukaan isyysuhteen vahvistamiseen liittyy automaattisesti oikeus isän kuoleman jälkeen jaettavaan perintöön. Tällainen oikeus kuuluu jo nykyisen lainsäädännön perusteella niille 1.10.1976 jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneille lapsille, joiden isyys on vahvistettu.¹ Ehdotettu sääntely merkitsee sitä, että myös ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset saavat oikeuden isän kuoleman jälkeen jaettavaan perintöön sen jälkeen, kun isyysuhde on vahvistettu.

Edellä mainittua perintöoikeutta ehdotetaan kuitenkin eräiltä osin rajoitettavaksi. Kanneoikeuden perusteella vahvistettuun perhesuhteeseen liittyvää perintöoikeutta ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella ei nimittäin lakiehdotuksen 67 §:n 1 momentin perusteella ole, jos perittävä oli kuollut ennen kuin isyyden vahvistamiseen johtanut kanne tuli viireille. Säännöstä sovelletaan pykälän 2 momentin nojalla myös silloin, jos isyys on isyyden voimaanpanosta annetun lain 7 §:n 2 momentissa

¹ Käytännössä sama voi koskea myös niitä ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia, joiden isyys on tuomioistuimessa vahvistettu syrjäyttäen isyyslain voimaanpanosta annetun lain määräaika-säännös (ks. jäljempänä erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2012:11 esitetty).

oleva määräaikasäännös syrjäyttäen vahvistettu tuomioistuimessa ennen uuden isyyslain 67 §:n voimaantuloa. Lisäksi tällaisen lapsen perintöoikeutta ehdotetaan pykälän 3 momentissa lapsen lakiosan laskemista koskevien säännösten perusteella eräiltä osin rajoitettavaksi myös niissä tilanteissa, joissa lapsella on perintöoikeus isänpuoleisen perittävän jälkeen sen vuoksi, että tämä on ollut kanteen nostamishetkellä elossa. Lakiehdotuksen 67 §:n sääntely merkitsee siten sitä, että ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen perintöoikeudellinen asema ei kaikissa tilanteissa vastaa aviolasten tai 1.10.1976 jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemaa.

Arvioinnin lähtökohdat

Ehdotettu sääntely on merkityksellistä perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvatus yksityiselämän suojan ja perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussääntelyn kannalta. Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa. Syrjinnän kiellosta on määräyksiä myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa sekä 12. lisäpöytäkirjan 1 artiklassa.

Perustuslain 6 §:n 1 momentin nojalla ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei pykälän 2 momentin syrjintäkieltosäännöksen mukaan saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun ohella iän tai alkuperän perusteella. Säännöksen sisältämä kiellettyjen syrjintäperusteiden luettelo ei ole tyhjentävä. Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan säännöksessä tarkoitettu muu henkilöön liittyvä syy on muun muassa aviollinen syntyperä. Pykälä ei kiellä kaikenlaista erontekoa ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi syrjintäsäännöksessä nimenomaan mainittuun syyhyn. Olennaista on, voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla (HE 309/1993 vp, s. 43—44).

Arviotavaan sääntelyyn liittyvillä perintöoikeudellisilla kysymyksillä on lisäksi yhteys perustuslain 15 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1. lisäpöytäkirjan 1 artiklassa turvattuun omaisuuden suojaan.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö

Isyyslain voimaanpanolain määräaikasäännöstä koskevat tapaukset. Hallituksen esityksen perusteluissa (s. 16 ja s. 21) todetaan, että nykyisen avioliiton ulkopuolella ennen isyyslain voimaantuloa syntyneiden lasten asemaa koskevan sääntelyn muuttaminen on tarpeen, koska Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useassa ratkaisussaan katsonut joustamattoman kanneajan rajoituksen loukkaavan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa. Hallituksen esityksessä viitataan tältä osin neljään Suomea vastaan annettuun ratkaisuun (Grönmark v. Suomi, 6.7.2010; Backlund v. Suomi, 6.7.2010; Laakso v. Suomi, 15.1.2013 ja Röman v. Suomi, 29.1.2013), joissa on nimenomaisesti käsitelty isyyslain voimaanpanosta annetun lain sisältämää määräaika.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on mainituissa ratkaisuisaan katsonut, että kanneaikaa koskeva sääntely ei sinänsä ole ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kanssa. Tuomioistuimen tehtävänä on sen sijaan yksittäistapauksessa arvioida, onko määräaika ja sen soveltamistapa sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen määräysten kanssa. Edellä mainituissa ratkaisuisaan tuomioistuin on ensinnäkin katsonut, että sääntelylle on esitettävissä hyväksyttäviä perusteita, jotka liittyvät väitetyn isän intressiin saada suojaa vanhoihin tosiseikkoihin kohdistuvia vaatimuksia vastaan samoin kuin väitetyn isän perheen intressien suojelemiseen ja oikeusvarmuuden periaatteeseen. Näitä intressejä on kuitenkin kussakin yksittäistapauksessa punnittu suhteessa yksityis- ja perhe-elämän suojaa nauttivan avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen intresseihin. Tuomioistuin on tässä punninnassa ottanut huomioon muun muassa sen, ovatko olosuhteet isyyskanteen ajamiseksi olleet olemassa ennen määräajan päättymistä vai sen jälkeen. Lisäksi merkitystä on ollut sillä, onko valittajalla ollut käytössään vaihtoehtoisia oikeussuojakeinoja kanneajan palauttamiseksi tai poikkeuksia kanneajasta sen varalta, että henkilö oli saanut tiedon biologisista tosiseikoista vasta kanneajan päättymisen jälkeen.

Suomea koskevissa tapauksissaan tuomioistuin on katsonut, että valtion harkintamarginaalista huolimatta määräajan ehdoton luonne ja sen lähes poikkeukseton soveltamistapa olivat merkinneet sitä, että tasapainoa eri intressien välillä ei ollut saavutettu. Tämän vuoksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan takaamaa yksityiselämän suojaa oli kaikissa tapauksissa loukattu.

Ihmisoikeustuomioistuimen Suomen isyyslain voimaannanolain määräaika sääntelyä koskevissa tapauksissa ei ole erikseen otettu kantaa siihen, mitä oikeusvaikutuksia mahdollisesti vahvistettavalla oikeussuhteella tulisi olla esimerkiksi lapsen perintöoikeuden kannalta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä mainitusta ratkaisukäytännöstä on valiokunnan mielestä vedettävissä ainakin se johtopäätös, että kanneaikasäännöksen ehdoton soveltaminen johtaa yksityiselämän suojan loukkaukseen, jos se käytännössä estää henkilön biologisen isän selvittämisen ja isyyden vahvistamisen tilanteissa, joissa henkilöstä itsestään riippumattomat oikeudelliset tai tosiasialliset syyt ovat estäneet henkilöä selvittämästä biologisen isänsä henkilöllisyyttä ja nostamasta isyyskannetta määräajan kuluessa (ks. myös KKO 2012:11, ratkaisun kohdat 24—31 ja KKO 2014:14, ratkaisun kohta 7).

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen perintöoikeutta koskevat tapaukset. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useassa ratkaisussaan arvioinut avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen asettamista aviolapsia huonompaan asemaan perintöoikeutta koskevissa kysymyksissä (ks. esim. Marckx v. Belgia, 13.6.1979; Mazurek v. Ranska, 1.2.2000, Brauer v. Saksa, 28.5.2009 ja Fabris v. Ranska, 7.2.2013). Tapaukset ovat toiseikastoiltaan hyvin erilaisia, eikä niistä yksikään koske suoraan nyt arvioitavana olevan lainsäädännön kaltaista tilannetta. Niistä voidaan kuitenkin valiokunnan mielestä tehdä eräitä käsiteltävänä olevan lainsäädännön näkökulmasta merkityksellisiä yleisiä johtopäätöksiä. Erityisen huomionarvoisia tässä yhteydessä ovat tuo-

mioistuimen ratkaisut Brauer- ja Fabris-tapauksissa.

Pääsääntöisesti tuomioistuin on tapauksissaan arvioinut kysymystä avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen eriarvoisesta kohtelusta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan syrjintäkieltosäännöksen kannalta yhdessä sopimuksen 8 artiklan yksityis- ja perhe-elämän suojaa tai 1. lisäpöytäkirjan 1 artiklan omaisuuden suojaa koskevan määräyksen kanssa.

Tuomioistuin on eurooppalaisten valtioiden yhteiseen näkemykseen vedoten korostanut avioliitossa syntyneiden lasten ja avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten yhdenvertaisuutta yleisesti. Myös rajoitukset avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten perimyoikeudelle ovat lähtökohtaisesti ihmisoikeussopimuksen vastaisia. Tuomioistuimen mukaan on esitettävä erittäin painavia syitä ("very weighty reasons"), jotta avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen erilaista kohtelua voidaan pitää oikeutettuna.

Tuomioistuin on käytännössään pitänyt muun muassa oikeusvarmuuden säilyttämistä, vainajan ja hänen perheensä suojelemista sekä jo päättyneiden perintöjärjestelyiden pysyvyyttä sinänsä oikeutettuina perusteluina lain siirtymäsäännöksistä johtuvalle erilaiselle kohtelulle (ks. erit. Brauer v. Ranska, tuomion kohdat 34 ja 41 sekä Fabris v. Ranska, tuomion kohdat 65—66). Tuomioistuin on kuitenkin samalla edellyttänyt, että erilaisen kohtelun on oltava oikeasuhtainen keino tavoitteen saavuttamiseksi.

Brauer-tapauksessa kysymys oli Saksan lainsäädännöstä, jonka perusteella avioliiton ulkopuolella ennen 1.7.1949 syntyneellä lapsella ei ollut perintöoikeutta. Tuomioistuin arvioi tapauksessa lainsäätäjän ratkaisua säilyttää syntymähetkeen kiinnittyvä poikkeus sekä Saksan valtiosääntötuomioistuimen päätöstä, jossa tämä lainsäätäjän ratkaisu hyväksyttiin. Ihmisoikeustuomioistuin ei hyväksynyt valtiosääntötuomioistuimen erilaiselle kohtelulle esittämiä oikeusvarmuusperusteluja, koska eurooppalaiset yhteiskunnat, mukaan lukien Saksa, ovat kehittyneet huomattavasti ja avioliiton ulkopuolella syntyneiden oikeudellinen asema on nykyisin samanarvoinen aviolasten kanssa. Lisäksi tuo-

mioistuin kiinnitti huomiota siihen, että lapsen isyyden selvittämisen käytännölliset ja menette-lylliset esteet ovat DNA-testauksen myötä vä-
hentyneet. Tapauksessa merkitystä oli myös Saksan jälleenyhdistämisen seurauksena synty-
neellä uudella tilanteella. Johtopäätöksensä
tuomioistuin totesi, että vainajien ja heidän per-
heidensä perusteltujen odotusten suojan on olta-
va alisteinen avioliiton ulkopuolella syntynei-
den ja aviolaisten yhdenvertaisen kohtelun vaati-
mukselle (tuomion kohdat 42—44).

Brauer-tapauksessa tuomioistuin arvioi lisäk-
si tapaukseen liittyneitä yksityiskohtia oikea-
suhtaisuusvaatimuksen valossa. Se kiinnitti en-
sinnäkin huomiota siihen, että valittajan isä oli
tunnustanut hänet syntymän jälkeen ja heillä oli
ollut yhteys toisiinsa huolimatta Saksan jaosta.
Tapaukseen liittyi myös muita Saksan jakoon
liittyneitä seikkoja. Perittävältä ei myöskään ol-
lut jäänyt leskeä tai rintaperillisiä. Tuomioistuin
kiinnitti lisäksi huomiota siihen, että lainsäädän-
töön sisältynyt perintöoikeuden leikkaava päivä-
määrä ("cut-off date") esti valittajaa saamasta
oikeutta jäämistöön ilman minkäänlaista kor-
vausta. Kokonaisarvioinnissaan tuomioistuin
päättyi oikeasuhtaisuusarvioinnin perusteella sii-
hen, että ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yh-
dessä 8 artiklan kanssa oli loukattu (tuomion
kohdat 44—45).²

Fabris-tapauksessa Euroopan ihmisoikeus-
tuomioistuimen suuri jaosto arvioi sinänsä tosi-
seikoiltaan jossain määrin erilaista tapausta hy-
vin samanlaisista lähtökohdista. Ratkaisussa oli
— muun ohella — kysymys lainsäädännön sisäl-
tämistä siirtymäsäännöksistä. Siirtymäsäännös-

ten tarkoituksena oli suojata perhesuhteita var-
mistamalla edunsaajien oikeudet tilanteissa,
joissa jäämistö oli jo jaettu (tuomion kohta 65).

Tässäkin langettavassa tapauksessa tuomio-
istuin katsoi, että vainajien ja heidän perheiden-
sä perusteltujen odotusten suojan on oltava alis-
teinen avioliiton ulkopuolella syntyneiden ja
aviolaisten yhdenvertaisen kohtelun vaatimuk-
selle. Tuomioistuin kiinnitti muun ohella huo-
miota siihen, että valittajan sisarpuolet olivat
tietoisia avioliiton ulkopuolella syntyneestä ve-
lipuolestaan ja että he tiesivät — tai ainakin hei-
dän olisi pitänyt tietää — että heidän oikeutensa
perintöön tullaan riitauttamaan (tuomion kohta
68).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä
mainitusta ratkaisukäytännöstä on valiokunnan
mielestä tehtävä ainakin se johtopäätös, että
avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten ja
aviolaisten erilaiselle kohtelulle perintöoikeuden
osalta ei enää nykyisin ole esitettävissä hyväk-
syttäviä perusteita. Tämä koskee lähtökohtaisesti
myös siirtymäsäännöksiä ja lainsäädännössä
asetettuja määräaikoja, joiden seurauksena en-
nen tiettyä päivää avioliiton ulkopuolella synty-
neillä lapsilla ei ole oikeutta perintöön vanhem-
pansa jälkeen. Lainsäätäjälle jää harkintamargi-
naalinsa rajoissa kuitenkin mahdollisuus rajoit-
taa tätä oikeutta taannehtivien vaikutusten osal-
ta oikeusvarmuuden ja perusteltujen odotusten
suojan turvaamiseksi edellyttäen, että toimet
ovat suhteellisuusperiaatteen mukaisia.

Korkeimman oikeuden ratkaisut

Korkein oikeus on käsitellyt isyyslain voimaan-
panolain kanneaikasäännöksen soveltamista eri-
tyisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen
käytännön valossa täysistuntoratkaisussaan
KKO 2012:11. Ratkaisussa katsotaan, että biolo-
gisen alkuperän tunteminen ja sen oikeudellinen
vahvistaminen ja julkistaminen ovat nykyisen
tietämyksen mukaan henkilön identiteetin tär-
keitä osia ja kuuluvat siten perustuslain 10 §:ssä
ja ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatun
yksityiselämän suojan ydinalueeseen.

Korkein oikeus korostaa ratkaisussaan tarvet-
ta tapauskohtaisesti punnita kanneoikeuden

² Saksassa lainsäätäjät muutti sittemmin vuonna 2011
Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun
vuoksi lainsäädäntöä asettaen ennen 1.7.1949 avioliit-
ton ulkopuolella syntyneet lapset samaan asemaan
muiden kanssa. Uudessa lainsäädännössä sääntelyn
taannehtivia vaikutuksia rajattiin kuitenkin koske-
maan vain perimystapauksia, jotka olivat sattuneet
Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun julis-
tamispäivän jälkeen (alkaen 29.5.2009). Saksan val-
tiosääntötuomioistuin katsoi vuonna 2013
antamassaan tuomiossa, ettei lainsäätäjät näin säätäes-
sään ollut ylittänyt sille kuuluvaa harkintavaltaa
(1 BvR 2436/11 ja 1 BvR 3155/11).

myöntämistä puoltavia olosuhteita ja syitä suhteessa sitä vastaan puhuviin seikkoihin. Yleinen oikeusvarmuus tai pitkään vallinnut oikeustila, joka ei ole johtunut lapsen omasta tietoisesta ja vapaaehtoisesta valinnasta, eivät sellaisinaan ole riittäviä perusteita sille, ettei lapsen tulisi voida ajaa isyyskannetta kanneajan umpeuduttua. Tällaisessa tilanteessa isyyden vahvistamatta jättäminen edellyttää korkeimman oikeuden mukaan sitä, että kyseisessä yksittäistapauksessa osoitetaan erittäin painavia tosiasiallisia väitetyn isän tai muiden henkilöiden oikeuksiin liittyviä vastasyitä. Ratkaisussaan korkein oikeus päätyi toteamaan, että isyyslain voimaanpanolain 7 §:n 2 momentin kanneaikasäännöksen noudattaminen tapauksissa, joissa oikeudelliset tai tosiasialliset syyt ovat estäneet isyyskanteen nostamisen määräajassa, voi johtaa perustuslain 106 §:ssä tarkoitettuun ilmeiseen ristiriitaan perustuslain kanssa. Kannerajoitusta kyseisessä asiassa arvioidessaan korkein oikeus katsoi, ettei henkilöllä ollut ollut laissa asetetussa määräajassa todellista mahdollisuutta isyyskanteen ajamiseen eikä muutakaan keinoa isyyden vahvistamiseen, minkä vuoksi kanneaikaa koskeva säännös oli jätettävä tapauksessa soveltamatta.

Perintöoikeuden kannalta huomionarvoista ratkaisussa on korkeimman oikeuden enemmistön näkemys, jonka mukaan isyyden vahvistamista koskevan kanteen hyväksymisen muuhun lainsäädäntöön perustuvia oikeusvaikutuksia ei tällaisen kanteen yhteydessä voida rajoittaa, vaan ne ratkaistaan erikseen. Rajoitusten asettaminen ei ratkaisun mukaan ollut perusteltua myöskään kysymyksessä olleessa tapauksessa, koska isyyslain nimenomaisena päätarkoituksena on lasten oikeudellisen yhdenvertaisuuden toteuttaminen. Korkein oikeus otti tässä yhteydessä huomioon myös perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuus- ja syrjäntäkieltosäännökset.

Korkein oikeus on edellä mainitun ratkaisunsa jälkeenkin ottanut kantaa isyyslain voimaanpanolaissa säädetyn kanneaikasäännöksen sekä isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liitty-

vien perus- ja ihmisoikeuksien väliseen suhteeseen. Ratkaisussaan KKO 2014:13 korkein oikeus päätyi siihen, että kanteen nostajalla ei ollut ollut laissa asetetussa määräajassa todellista mahdollisuutta isyyskanteen ajamiseen eikä muutakaan keinoa isyyden vahvistamiseen. Aiempaan ratkaisuunsa ja muun muassa perustuslain 15 §:n 1 momentissa turvattuun omaisuusuojoaan viitaten korkein oikeus katsoi myös, että vaikka isyyden vahvistaminen tapauksessa avaisikin lapselle mahdollisuuden esittää isän jäämistöä koskevia vaatimuksia, oikeudenomistajien vetoamia isän perheen intressejä ei ole pidettävä niin painavina vastasyinä, että ne riittäisivät perusteeksi kanneoikeuden epäämiselle. Myös tässä tapauksessa korkein oikeus katsoi, että isyyskanteen hylkääminen olisi ollut perustuslain 106 §:ssä tarkoitettulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa yksityiselämän suojaa koskevan perustuslain 10 §:n kanssa, ja jätti siksi isyyslain voimaanpanolain kanneaikasäännöksen soveltamatta.

Ratkaisussaan KKO 2014:14 korkein oikeus puolestaan päätyi siihen, että kanteen nostajilla oli ollut isyyslain voimaanpanolaissa säädetyn määräajan kuluessa todellinen mahdollisuus nostaa kanne isyyden vahvistamiseksi ja ettei tämän mahdollisuuden käyttämättä jättämisen ollut osoitettu johtuneen heistä riippumattomista syistä. Korkein oikeus otti tässäkin tapauksessa punninnassaan huomioon myös väitetyn isän omaisuusuojojan ja perusteltujen odotusten suojan ja katsoi tapauksen yksityiskohtien valossa, että miehen varallisuuteen kohdistuviin oikeuksiin ja järjestelyihin liittyi seikkoja ja olosuhteita, jotka voitiin perustellusti ottaa huomioon kanneoikeuden epäämisen perusteina. Punnittuaan sekä kanneoikeuden myöntämisen tueksi vedottuja seikkoja että sen myöntämistä vastaan puhuvia syitä korkein oikeus katsoi, että kanneaikasäännöksen soveltaminen ei tapauksessa johtanut yksityiselämän suojan loukkaukseen.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2014:35 jättänyt purkuhakemuksen käsittelyn lepäämään, kunnes isyyslain uudistamista koskeva lainsäädäntöhanke on ratkennut. Tapauksessa on kysymys ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta, joka oli vuonna 2000 nostamassaan kanteessa vaatinut isyyden vahvistettavaksi. Korkein oikeus oli vuonna 2003 hylännyt kanteen, koska se oli nostettu isyyslain voimaanpanolaissa säädetyn määräajan jälkeen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli puolestaan 6.7.2010 antamassaan tuomiossa katsonut, että henkilön yksityiselämän suoja oli loukattu. Tämän jälkeen hakemuksessa on vaadittu korkeimman oikeuden vuonna 2003 antaman tuomion purkamista.

Isyyden vahvistaminen

Ehdotettu täydellinen luopuminen isyyden vahvistamista koskevan kanteen aikarajoituksesta ja kannemahdollisuuden takautuva palauttaminen on perustuslakivaliokunnan mielestä varsin perusteltu ratkaisu. Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen oikeutta saada alkuperänsä ja oikeudellinen suhde isäänsä vahvistetuksi on nykyisin pidettävä perustuslain 10 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan olennaisena henkilön identiteettiin liittyvänä osana.

Sääntelyn voidaan katsoa menevän jopa pidemmälle kuin olisi ehdottoman välttämätöntä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön valossa. Yksityiselämän suojaan liittyvien seikkojen ohella isyyslakiehdotuksen 65 § toteuttaa myös yhdenvertaisuusperiaatetta saatessaan ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset samaan asemaan tämän päivämäärän jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten kanssa.

Perintöoikeuden rajoittaminen

Eri asemaan asettaminen. Hallituksen esitys merkitsee ensinnäkin sitä, että ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella voi, jos isyys vahvistetaan, olla perintöoikeus isän ja sellaisen isänpuoleisen perittävän jälkeen, joka on ollut elossa isyyden vahvistamiseen johtaneen kanteen tullessa vireille. Tämä perintöoikeuden laajennus on sinänsä merkittävä, ja se poistaa osan niistä syrjintäkieltoon liittyvistä ongelmista, joita nykyisestä kanneoikeuden rajoituksesta on seurannut.

Kuten edellä on todettu, lakiehdotuksen 67 §:n sääntely merkitsee kuitenkin sitä, että ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen perintöoikeudellinen asema ei kaikissa tilanteissa vastaa aviolasten tai 1.10.1976 jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemaa. Tämä merkitsee lähtökohtaisesti eri asemaan asettamista perustuslain 6 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla sekä aviollisen alkuperän että iän perusteella. Tällaiselle eri asemaan asettamiselle on kyseisen perustuslain säännöksen nojalla oltava hyväksyttävä syy. Perustuslakivaliokunnan käytännössä on edellytetty erottelun hyväksyttävyyden lisäksi myös valitun keinon oikeasuhtaisuutta (ks. esim. PeVL 23/2012 vp, s. 2 ja PeVL 38/2006 vp, s. 3). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä mainitun ratkaisukäytännön valossa kysymys on tässä yhteydessä siitä, onko erilaiselle kohtelulle esitettävissä erittäin painavia syitä. Ihmisoikeustuomioistuin on erittäin painavien syiden ohella edellyttänyt myös erilaisen kohtelun oikeasuhtaisuutta.

Lähtökohtana eri asemaan asettamisen arvioinnissa on valiokunnan mielestä pidettävä sitä, että sekä aviolapsella että 1.10.1976 jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella, jonka isyys on vahvistettu, on perintökaaren mukainen perintöoikeus isänpuoleisen perittävän jälkeen.

Asian arviointia yhdenvertaisuuden kannalta tältä osin kuitenkin vaikeuttaa se, että oikeustilan suhteen, mikä merkitys perittävän kuoleman jälkeen vahvistetulle isyydelle tulisi antaa perinnönjaossa, näyttäisi olevan jossain määrin epäselvä.³ Lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää, että 1.10.1976 jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella voi, vaikka isänpuoleinen perittävä olisi kanteen nostamishetkellä ollut jo kuollut, olla ainakin tietyin edellytyksin⁴ perintöoikeus perittävän jälkeen. Tämä mahdollistaa myös sen, että jo tehtyyn perinnönjakoon voidaan puuttua. Tällainen käsitys välittyy myös hallituksen esityksestä, jossa 67 §:n 1 momenttia perustellaan nimenomaan sillä, että tällaiset vaikutukset on tarkoitus estää ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osalta.

Valiokunta kiinnittää tässä yhteydessä huomiota siihen, että perintöoikeutta edellä mainituissa tilanteissa rajoittavat perintökaaren tietyt säännökset. Valiokunnassa on esitetty asiantuntijanäkemyksellä, että myös näitä tilanteita koskee perintökaaren 16 luvun 1 §, vaikka se onkin säädetty muunlaisia tapauksia varten. Tämä merkitsee muun ohella sitä, että sekä avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen on saatettava oikeutensa voimaan viimeistään kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta. Tämä vanhentumissääntely rajaa siten myös 1.10.1976 jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen perintöoikeutta.

Ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella ei sen sijaan ehdotuksen mukaan ole lainkaan perintöoikeutta isänpuoleisen perittävän jälkeen, jos perittävä on kuollut en-

nen isyyden vahvistamiskanteen vireilletuloa. Erityisen huomionarvoista on, että ehdotetun 67 §:n 1 momentin perusteella tämä koskisi sekä tilanteita, joissa perittävä on kuollut ennen lain voimaantuloa, että myös tilanteita, joissa perittävä on kuollut lain voimaantulon jälkeen. Jälkimmäinen tilanne johtaa puolestaan siihen, että eri asemaan asettaminen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten välillä ei koske ainoastaan lain voimaantuloa edeltänyttä aikaa, vaan jatkuu tässä suhteessa myös tulevaisuudessa.

Isyyslakiehdotuksen 67 §:n 2 momentin perusteella sama koskee myös tilanteita, joissa isyys on vahvistettu kumottavan lain nojalla ennen pykälän voimaantuloa. Tältä osin kysymys on erityisesti kanteista, jotka on nostettu sen jälkeen, kun korkein oikeus edellä selostetulla tavalla vuonna 2012 (KKO 2012:11) katsoi, että kanneaikaa koskeva määräaika säännös oli tapauksessa jätettävä perustuslain 106 §:n nojalla soveltamatta. Tämä tarkoittaa hallituksen esityksen perustelujen (s. 64) mukaan sitä, että mahdollisesti jo toimitettu perinnönjako voidaan joutua peräyttämään ja toimittamaan uudelleen. Säännöksessä tarkoitettulla henkilöllä ei uudessa perinnönjaossa ole perillisasemaa.

Ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen perintöoikeutta on eräiltä osin rajoitettu myös silloin, kun tällaisella lapsella sinänsä on perintöoikeus isänpuoleisen perittävän jälkeen. Lapsen lakiosaa laskettaessa ei tällöin 67 §:n 3 momentin mukaan oteta huomioon sellaisia perintökaaren 7 luvun 3, 4 ja 6 §:ssä tarkoitettuja oikeustoimia, jotka perittävä oli tehnyt ennen kuin kanne isyyden vahvistamiseksi tuli vireille, paitsi jos osoitetaan perittävän ilmeisenä tarkoituksena olleen vähentää kyseisen lapsen lakiosaa.

Perusteet eri asemaan asettamiselle. Keskeinen valtiosääntöoikeudellinen kysymys tässä yhteydessä on se, voidaanko ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten eri asemaan asettamiselle edellä käsitellyillä tavoilla esittää hyväksyttäviä ja erittäin painavia syitä.

Isyyslakiehdotuksen 67 §:n 1 momentin sääntelyä on hallituksen esityksessä perusteltu sekä

³ Ks. Urpo Kangas: Osituksen ja perinnönjaon peräntymisen muusta syystä kuin perittävän tai pesän velkojen maksamista varten. Defensor Legis N:o 3/2013, erit. s. 308—311.

⁴ Kysymykseen voivat ilmeisesti tulla ainakin sen kaltaiset tekijät kuin jakoon osallisten tietoisuus mahdollisista perillisasemaan vaikuttavista muutoksista tai avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen aktiivisuus/passiivisuus, tietoisuus taikka vilpitön mieli erilaisissa tilanteissa. Valiokunta pitää tämänkaltaisten seikkojen huomioon ottamista perusteltuna.

perustuslain 15 §:ssä turvattuun omaisuuden suojaan ja oikeusvarmuuteen liittyvillä näkökohdilla että niillä käytännön haitoilla, joita aiheutuisi jo konkretisoituneeseen varallisuus-oikeudelliseen oikeuteen puuttumisesta. Perintöoikeuden palauttamisella taannehtivasti yli 30 vuotta isyyslain voimaanpanolaisissa asetetun kanteen nostamisen määräajan päättymisen jälkeen puututtaisiin merkittävällä tavalla isäksi vahvistettavan miehen, hänen lähiomaistensa ja mahdollisten testamentinsaajien luottamukseen oikeustilan pysyvyydestä. Miehen ja hänen perillistensä omaisuuden suoja muodostaa perustelujen mukaan tärkeimmän konkreettisen perusteen rajoittaa ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen perintöoikeutta. Rajoituksen liittämistä miehen kuolinhetkeen perustellaan sillä, että perillisten perintöoikeus on konkretisoitunut perittävän kuoleman hetkellä. Vaikka perintöä ei olisi vielä jaettu, perillisen perintöosuudelle voidaan jo perittävän kuolinhetkellä määritellä tietty varallisuus-oikeudellinen arvo, joka nauttii omaisuuden suojaa. Käytännön haitat olisivat perustelujen mukaan sitä suuremmat, mitä kauemmin perinnön saamisesta on kulunut aikaa ja mitä täydellisemmin perintöomaisuus on sulautunut osaksi varallisuuden haltijan omaisuutta.

Perustuslakivaliokunta katsoo, että hallituksen esityksessä esitetyt ehdotettua sääntelyä puoltavat seikat ovat sinänsä painavia. Omaisuuden perustuslainsuojan on katsottu perustuslakivaliokunnan käytännössä turvaavan myös sopimussuhteiden pysyvyyttä, joskaan kielto puuttua taannehtivasti sopimussuhteiden koskemattomuuteen ei ole muodostunut ehdottomaksi. Omaisuuden suojaan on kytketty yleisesti myös vaatimus perusteltujen odotusten suojasta. Perusteltujen odotusten suojaan on valiokunnan käytännössä katsottu kuuluvan oikeus luottaa erityisesti sopimussuhteen kannalta olennaisia oikeuksia ja velvollisuuksia sääntelevän lainsäädännön pysyvyyteen niin, että tällaisia seikkoja ei voida säännellä tavalla, joka kohtuuttomasti heikentäisi sopimusosapuolten oikeusasemaa (ks. esim. PeVL 42/2006 vp, s. 4/I). Tällaiset seikat ovat valiokunnan mielestä merkitykselli-

siä myös arvioitaessa tässä tarkoitettuja perintöoikeuteen vaikuttavia säännöksiä. Myöskään oikeusvarmuuden turvaamiseen liittyvät seikat eivät tällaisen sääntelyn yhteydessä ole merkityksellisiä (vrt. esim. PeVL 4/2008 vp, s. 4).

Perustuslakivaliokunta kiinnittää toisaalta huomiota siihen, että oikeustilaan jälkikäteen puuttuvat vaikutukset eivät perintöoikeudessa ole täysin poikkeuksellisia. Lainvoimaiseen perinnönjakoonkin voidaan tietysti edellytyksin puuttua etenkin silloin, jos ne seikat joiden valitessa toimitus on tehty, myöhemmin osoittautuvat virheellisiksi. Kuten edellä on todettu, kuolinhetkinen perillisten piiri voi kuoleman jälkeen muuttua esimerkiksi sen vuoksi, että perittävän isyys vahvistetaan tämän kuoleman jälkeen. Näissä tilanteissa tosin kysymys on siitä, että perinnönjakoon puuttuminen on voimassa olevan lainsäädännön mukaista. Tätä ei ole pidetty omaisuuden suojaan liittyvien näkökohtien kannalta ongelmallisena. Sen sijaan sellaiseen lainsäädäntöön, josta aiheutuu merkittäviä muutoksia ennen lain voimaantuloa toimitettuihin perinnönjakoihin, on kuitenkin valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa syytä suhtautua lähtökohtaisesti kriittisemmin.

Eri asemaan asettamisen hyväksyttävyyys. Perustuslakivaliokunnan mielestä on selvää, että isyyslakiehdotuksen 67 §:n 1 momentin sääntelylle ei voida esittää hyväksyttävää perustetta siltä osin kuin se merkitsee ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asettamista eri asemaan myös silloin, kun perittävä on kuollut lain voimaantulon jälkeen. Tällainen tulevaisuuteen ulottuva eri asemaan asettaminen on perustuslain 6 §:n 2 momentin vastaista.

Ehdotukselle on sen sijaan kiistämättä esitettävissä hyväksyttäviä perusteita siltä osin kuin sääntely merkitsee lain voimaan tullessa jo tehtyjen perinnönjakojen peräyttämisen estämistä. Nämä perusteet eivät perustuslakivaliokunnan mielestä kuitenkaan lähtökohtaisesti ole yhtä painavia kuin vaatimus tiettyyn aikaan avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten syrjimättömyydestä. Valiokunta on tässä arviossaan kiinnittänyt yleisen syrjimättömyysvaatimuksen

ohella huomiota siihen, että ehdotettu sääntely saattaa yksittäistapauksissa johtaa sattumanvaraisesti esimerkiksi avioliiton ulkopuolella syntyneiden sisarusten väliseen erilaiseen kohteluun ainoastaan näiden syntymäajan perusteella. Isyyslakiehdotuksen 67 §:n 1 momentin sääntely ei siten ole tältäköön kannalta ongelmatonta.

Sääntelyä tulee siksi muuttaa siten, että ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia ei aseteta mainitun päivämäärän jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin nähden eri asemaan isyyden vahvistamisen perintöoikeudellisten oikeusvaikutusten osalta. Valiokunta korostaa, että samaan asemaan asettaminen merkitsee tässä yhteydessä sitä, että molempiin ryhmiin tulee soveltaa samansisältöisiä säännöksiä ja tulkintaperiaatteita esimerkiksi perinnönjaon peräyttämisen edellytysten suhteen (ks. edellä 1.10.1976 jälkeen avioliiton ulkopuolella syntyneiden asemasta tältä osin esitetty). Syrjimättömyysvaatimuksesta seuraa nimittäin myös se, että ennen 1.10.1976 syntyneitä lapsia ei tule asettaa parempaan asemaan kuin tämän jälkeen syntyneitä lapsia.

Edellä esitetty merkitsee valiokunnan mielestä sitä, että perintösaanto vanhenee myös ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen osalta viimeistään kymmenen vuoden kuluttua perittävän kuoleman jälkeen.

Perustuslakivaliokunta katsoo kuitenkin, että lainsäätäjällä on harkintavaltansa puitteissa mahdollisuus rajoittaa lainsäädännön taannehtivia vaikutuksia perillisten omaisuuden suojan ja siihen liittyvän perusteltujen odotusten suojan sekä yleisen oikeusvarmuuden turvaamiseksi. Edellä mainitun kymmenen vuoden vanhentumisajan kohtuullinen lyhentäminen lain voimaantuloa edeltävältä ajalta on näin ollen hyväksyttävää. Lakivaliokunta voi siten harkita tätä. Toisaalta korkeimman oikeuden vuonna 2012 antaman ratkaisun KKO 2012:11 jälkeen on ollut tiedossa, että ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi voi ainakin joissakin tapauksissa saada perintöoikeuden isyyden vahvistamisen seurauksena. Ennakkopäätöksen an-

tamisen ajankohta muodostaa tässä tapauksessa perustuslakivaliokunnan mielestä ehdottoman rajan vanhentumissäännön lyhentämiselle. Käytännössä tämä tarkoittaisi siitä säätämistä, että lapsella ei olisi perintöoikeutta isänpuoleisen perittävän jälkeen, jos perittävä on kuollut ennen mainitun ratkaisun antamista.

Jos lakivaliokunta päätyy mainitulla tavalla lyhentämään vanhentumisaikaa lain voimaantuloa edeltävältä ajalta, sen voisi olla aiheellista arvioida myös mahdollisuutta lieventää vanhentumisajan ehdottomuutta kunkin tapauksen yksilöllisten olosuhteiden vuoksi. Tällaisia voisivat valiokunnan mielestä olla esimerkiksi vaatimus siitä, että avioliiton ulkopuolella eri aikoina syntyneitä sisaruksia kohdellaan yhdenvertaisesti, sekä se, että lyhyempi vanhentumisaika ei koske tilanteita, joissa omaisuus on mennyt valtiolle.

Perustuslakivaliokunta katsoo, että edellä esitetty voidaan toteuttaa ainakin joko poistamalla isyyslakiehdotuksen 67 §:n 1 momentti tai säätämällä vanhentumisajasta erikseen.

Edellä esitetystä seuraa, että isyyslakiehdotuksen 67 §:n 2 momentti on välttämätöntä poistaa.

Myös isyyslakiehdotuksen 67 §:n 3 momentti muodostuu syrjiväksi, eikä sille perustuslakivaliokunnan mielestä ole esitettävissä hyväksyttäviä perusteita. Ehdotettu sääntely on tältäkin osin perustuslain 6 §:n 2 momentin vastaista.

Yhteenvetona valiokunta toteaa, että tavallisen lain säätämisen järjestyksen käyttämisen edellytyksenä on, että 1. lakiehdotuksen 67 §:n 1 momentti joko poistetaan tai sitä muutetaan edellä esitetyllä tavalla ja että 67 §:n 2 ja 3 momentti poistetaan.

Perustuslakivaliokunnan mielestä oikeusvarmuuden ja lainsäädännön vaikutusten ennustettavuuden kannalta perustelluinta olisi tässä yhteydessä säätää nykyistä täsmällisemmin perinnönjaon peräyttämistä ja mahdollisesta palautusvastuusta. Valiokunta pitää mahdollisena, että tässä yhteydessä laissa pidetään ensisijaisena sitä, että isyys on pyrittävä vahvistamaan isän eläessä.

Muita seikkoja

Isyysolettama

Esityksessä ehdotetaan lapsen äidin avioliittoon perustuva isyysolettama säilytettäväksi lähes nykyisellään. Tämä koskee myös isyyslakiehdotuksen 2 §:n 2 momentin sitä säännöstä, jonka mukaan, jos äiti on ennen lapsen syntymää solminut uuden avioliiton, uusi aviomies on kuitenkin lapsen isä.

Hallituksen esityksen nykytilan arviointia koskevassa jaksossa (s. 10) voimassa olevan lain mukaisen isyysolettaman katsotaan toimivan varsin hyvin. Perusteluissa todetaan, että jos lapsi syntyy puolisoiden avioeron jälkeen, yleisen elämäkokemuksen perusteella on syytä olettaa, ettei entinen aviomies tavallisesti ole lapsen isä, joten olettava vastaa todellisuutta paremmin kuin päinvastainen vaihtoehto. Perustuslakivaliokunta katsoo, että tällaista johtopäätöstä ei ole osoitettu oikeaksi. Tämänkaltaisen olettan luovan lainsäädännön osalta on tärkeää, että sääntely perustuu, ja se myös perustellaan tukeutuen, mahdollisimman luotettavaan ja tuoreeseen tietoon.

Lainsäädännön uudistamisen tarve

Perustuslakivaliokunta katsoo, että valtioneuvoston on myös valtiosääntöisistä syistä jatkos-

sa syytä ryhtyä toimenpiteisiin sellaisen muun ohella isyyden vahvistamiseen ja kumoamiseen liittyvän perinnönjaon peräyttämistä koskevan lainsäädännön valmistelemiseksi, jossa peräyttämisen edellytyksistä, oikeusvaikutuksista ja menettelyistä säädetään mahdollisimman täsmällisesti. Valiokunnan mielestä on tärkeää, että tässä yhteydessä kiinnitetään huomiota osapuolten tietoisuuteen perillisasemasta ja siihen liittyvään toimintamahdollisuuteen kohtuullisessa ajassa. Valiokunta pitää myös tarpeellisena perintö- ja testamenttisaannon vanhentumisajan lyhentämisen laajempaa arviointia oikeusvarmuuden ja omaisuuden suojan näkökulmasta ottaen huomioon esimerkiksi velan vanhentumisesta annetun lain mukainen velan yleinen vanhentumisaika.

Lausunto

Lausuntonaan perustuslakivaliokunta esittää,

että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä, 1. lakiehdotus kuitenkin vain, jos valiokunnan sen 67 §:stä tekemät valtiosääntöoikeudelliset huomautukset otetaan asianmukaisesti huomioon.

Helsingissä 28 päivänä marraskuuta 2014

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Johannes Koskinen /sd
vpj. Anu Urpalainen /kok
jäsen. Sauli Ahvenjärvi /kd
Tuija Brax /vihr
Eeva-Johanna Eloranta /sd (osittain)
Ilkka Kantola /sd
Pia Kauma /kok
Kimmo Kivelä /ps

Anna Kontula /vas
Markus Lohi /kesk
Elisabeth Nauclér /r
Vesa-Matti Saarakkala /ps
Kimmo Sasi /kok
Tapani Tölli /kesk
Harry Wallin /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Petri Helander.

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Perustelut

Perustuslakivaliokunta tulkitsee perintöoikeutta koskevia siirtymäaikasäännöksiä sekä perustuslain että Euroopan ihmisoikeussopimuksen kannalta tavalla, jolle perustuslaista ja ihmisoikeussopimuksesta ei löydy perusteita. Kansallisella lainsäätäjällä on oikeus asettaa perusteltuja suhteellisuusperiaatteen mukaisia siirtymäaikasäännöksiä. Isyyslakiehdotuksen 67 § ei ole ristiriidassa perustuslain kanssa.

Ihmisen moraalinen oikeus omaan identiteettiinsä, äitinsä ja isänsä tuntemiseen, on yksityiselämän suojan (perustuslain 10 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan) kannalta erityisen vahva oikeus. Siksi on oikein ja perusteltua, että tätä oikeutta ei rajoiteta millään määräajoilla henkilön eläessä, ei edes mahdollisen isän kuoltua. Hallituksen esitys on perusteltu ja täyttää myös Suomen kansainväliset ihmis-oikeusvelvoitteet.

Isyydestä johtuvilla varallisuusosoikeuksilla on luonnollisesti liityntä isyyden vahvistamiseen. Ilman sitä ei voi syntyä perintöoikeutta. Toisaalta perintöoikeudelliset säännökset pyrkivät vain perinnön jaon sääntelyyn tilanteissa, joissa perittävä ei ole päättänyt omasta varallisuudestaan ja perinnöstä. Siksi ratkaisuja on tältä osin arvioitava vahvasti myös varallisuusosoikeudellisin perustein. Selvää on myös se, että perintöä koskevat säännökset eivät voi olla syrjiviä syntyperän eli sen perusteella, onko kyseessä avio- vai avioliiton ulkopuolinen lapsi. Ihmisoikeussopimus ei edellytä tässä suhteessa kaikkien oikeusvaikutusten liittämistä isyyden vahvistamiseen.

Perintöoikeus syntyy perittävän kuoltua. Perintöä koskevien säädösten tarkoituksena on, että perinnönjakoa koskevat säännöt ovat selkeät ja että perintö voidaan jakaa nopeasti oikeustilan selkeyden turvaamisen vuoksi. Perintöoikeus sisältää lukuisia vanhentumista koskevia säännöksiä.

Perintöoikeudelle onkin luonnollisesti vahvistettava jokin ajankohta, jonka jälkeen kysy-

mystä oikeudesta perintöön ei voida enää avata. Ennen DNA-tekniikan kehittymistä, kun oltiin verikokeen varassa, tuo ajankohta oli perittävän kuolema. Lainsäätäjä ei ole missään vaiheessa ottanut kantaa siihen, voiko perinnön vahvistamisen ajankohta olla pidempi. Valiokunnan havainnot mahdollisesta 10 vuoden takaisinsaanti-ajasta ovat puhtaasti spekulatiivisia, koska asiaa ei ole oikeudellisesti säännelty eikä ratkaistu.

Lakivaliokunnan pitäisikin selkeästi tässä yhteydessä vahvistaa, että oikeutta perintöön ei ole, ellei isyyttä ole rekisteröity tai vahvistettu tai ellei isyyttä koskevaa kannetta ole nostettu ennen perittävän kuolemaa. Tämä kanta vastaisi aiemmin vallinnutta oikeustilaa ja on ratkaisu, joka toisin kuin muut ratkaisut täyttää perustuslain oikeusvarmuutta ja oikeussuhteiden pysyvyyttä koskevat vaatimukset.

Perustuslain 15 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artikla ja 1. lisäpöytäkirja suojaavat syntyneitä varallisuussuhteita. Kuolinhetkellä varallisuus siirtyy tunnetuille perillisille ja, kun he ottavat perinnön vastaan, syntyvät heille varallisuudesta syntyvät oikeudet ja velvollisuudet. Isyyteen perustuva perintöoikeus on sinänsä vahva oikeus. Perittävän kuoleman jälkeen on kuitenkin aina asetettava jokin ajankohta, jonka jälkeen perintökysymystä ei voida avata. Mikään muu ajankohta kuin perittävän kuolema ei historiallisista ja oikeusvarmuuteen liittyvistä syistä ole perustellumpi. Vain se turvaa myös perittävän varallisuusosoikeudet, koska kuolemaansa asti henkilö voi tehdä varallisuuteensa liittyviä järjestelyjä ja hänenkin luottamuksensa suojan turvaaminen on perusteltua.

Se, että ennen 1.10.1976 syntyneet lapset asetettaisiin eri asemaan, on, kuten valiokunta toteaa, ongelmallista. Kun tämän tyyppisissä asioissa lainsäätäjän harkintamarginaali on laaja aiemmin vallinneen oikeustilan suojaamiseksi, hallituksen esitys on hyväksyttävissä.

Esitettyä selvästi parempi ja selvästi paremmin perustuslain vaatimukset täyttävä ratkaisu

on se, että poistetaan tämä epäyhdenvertainen säätely ja asetetaan perittävän kuolema kaikissa tapauksissa rajaksi perillisasemalle. Tällöin on asetettava kysymys siitä, onko jokin tapaus, jossa henkilö olisi saanut tai vaatinut perillisasemaa henkilön kuoleman jälkeen. Tällaisia tapauksia ei ole tiedossa. Siltä varalta, että sellaisia tapauksia olisi, voitaisiin niiden ratkaisemisen jättää nyt tehtävän säätelyn ulkopuolelle tuomioistuinten ratkaistavaksi.

Perustuslakivaliokunnan ratkaisu antaa aiheuta huoleen suuresta oikeudellisen epävarmuuden tilasta, jos perintöä koskevia määräaikoja selvitetään useamman vuoden ja tuomioistuimet joutuvat säatelemättömän tilanteen eteen. Siksi onkin välttämätöntä, että lakivaliokunta tässä yhteydessä ratkaisee myös kaikki ne perintöoikeudelliset ongelmat, jotka isyyden vahvistamiseen liittyvät. Tähän on myös perustuslakivaliokunta viitannut lausunnossaan.

Mahdollisesti syntyviä tilanteita voitaisiin kuvata seuraavalla esimerkillä. Henkilö tietää perillisasemastaan, mutta perittävä ei ole siitä

tietoinen. Henkilö käyttäytyy tavalla, joka oikeuttaisi perittävän tekemään hänet perinnötömäksi. Henkilön tunnettu perillinen hoivaa häntä sairauden vuoksi vuosia. Tämä perillinen perii omaisuuden, joka on yritys, maksaa siitä perintöveron, ja tämä yritys menee konkurssiin. Perillisasemastaan tietoinen henkilö vaatii 9 vuoden 11 kuukauden kuluttua kuolemasta isyyden vahvistamista ja perintöosuuttaan, jota ei enää ole. Tämän vaatimuksen vuoksi perinnön vastaanottanut joutuu luovuttamaan kaiken varallisuutensa vaatimuksen esittäjälle. Tämä esimerkki ei ole todellinen, mutta sen tarkoitus on kuvata sitä merkitystä, mikä oikeusvarmuudella on. Varsinkin verotuksen suhteen perintöoikeuden aukipitamisestä aiheutuu suuria ongelmia.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Helsingissä 28 päivänä marraskuuta 2014

Kimmo Sasi /kok
Elisabeth Naucélér /r